

L'ABÚS D'ANIMALS EN LES FESTES POPULARS: EL REDUCTE D'UNA COSMOVISIÓ ANTROPOCÈNTRICA

Algunes reflexions a l'entorn de la cultura festiva actual

Lenke Kóvacs

*Quien a las bestias hace mal
es bestia cabal.*
(Refrany castellà)

*No maltractis mai
cap animal per diversió,
ja que ell com tu sent el dolor.*
(Refrany alemany)

Segons la definició de Gabriel Janer Manila, la festa popular, lligada al sentiment de joc, és «una manifestació lúdica del poble capaç d'evolucionar en la mesura que evoluciona la col·lectivitat, tot reafirmant les seves arrels, els seus llaços que uneixen aquell grup humà al seu propi passat, a la tradició que perpetua les contrasenyes del poble.»¹ Creiem que és precisament aquesta capacitat d'evolució la que dóna sentit i vida a la festa popular. Només aquelles tradicions que són sotmeses a una constant actualització crítica poden funcionar com a element cohesionador d'una societat que malda per mantenir viva la consciència de la seva personalitat. Ara bé, s'ha de reconèixer que la tasca d'introduir els canvis necessaris en les celebracions tradicionals constitueix un autèntic desafiament comunitari, ja que s'hauran de vèncer moltes inèrcies i, sobretot, la resistència d'aquells que, des d'una posició acrítica i mitificanc el passat, s'entesten a defensar models festius incompatibles amb els nous coneixements de la realitat.

Actualment, tant a Catalunya com a la resta de l'Estat espanyol, es continuen realitzant unes pràctiques festives de naturalesa profundament retrògrada, tal com ho són, per exemple, les corrides de toros arreu de la península Ibèrica, els bous embolats, capllaçats i ensoçats a les terres de l'Ebre, al País

Valencià i al Baix Aragó, o, més recentment, els estruços empaitats i agredits a la festa major de l'Ampolla.² Totes aquestes celebracions, d'origen ancestral o de novíssima creació, es caracteritzen per l'ús degradant d'animals, infligint-los sofriments injustos i innecessaris, i, en alguns casos, torturant-los fins a la mort, sempre amb la coartada d'un presumpte valor artístic, cultural o festiu. Sortosament, aquesta mena de diversió topa amb el creixent rebuig de gran part de la població, fet que posa en evidència el seu esgotament com a forma genuïna de festa col·lectiva.³ Així, es pot observar com l'home que ha anat ampliant el seu saber a l'entorn de l'univers i d'ell mateix, en lloc d'emmirallar-se en el passat, sent la necessitat de reconsiderar el seu llegat cultural des de l'actualitat. El repte que es planteja en aquest sentit al poble, creador del temps festiu i dels elements que l'integren, és el d'idear una

cultura festiva autèntica i engrescadora en consonància amb la seva identitat social i la seva responsabilitat cívica.

Molt sovint, però, els qui intenten justificar els abusos d'animals en festes populars es neguen a reconèixer que es tracta de maltractaments,⁴ tot emprant un discurs en què fingeixen tenir un autèntic interès i una actitud altament respectuosa envers l'espècie animal que protagonitza l'acte festiu en qüestió.⁵ Així, per exemple, els defensors de la tauromàquia i dels malanomenats «jocs amb bous» perverteixen el llenguatge fins al punt d'autoproclamar-se «tauròfils» o «amics dels toros»,⁶ quan, en realitat, lluny d'interessar-se per l'espècie com a tal, creuen que l'única raó de ser d'un animal és el benefici que l'home en pot extreure.⁷

Amb l'objectiu de desviar l'atenció d'aquest vessant utilitari, des dels sectors que obtenen els

5

PARLEM DE...

El bou Avioneto tancat al corro en Puçol el setembre de 1968 esperant ser embolat.

guanys econòmics del negoci taurí s'ha anat difonent la teoria que el futur de l'espècie taurina en estat salvatge depèn de la pervivència de les corrides de toros.⁸ Per entendre la manca de fonament d'aquesta posició cal tenir en compte que, a hores d'ara, la immensa majoria dels festejos taurins no es podrien celebrar sense les subvencions de les arquitectures públiques estatals i europees que es canalitzen a través del Ministeri d'Agricultura.⁹ Així doncs, un cop suprimides les celebracions de corrides i correbous, els diners públics amb què fins ara es pagava el manteniment de les places de toros i els serveis col·laterals (policia, Creu Roja, serveis veterinaris, hospitals provisionals, etc.), d'ara endavant es podrien sumar a les subvencions que actualment ja es destinen a la ramaderia extensiva tradicional de les deveses, tan característica, per exemple, del sud-oest de la península Ibèrica. D'aquesta manera, l'autèntica preocupació pel medi ambient i per la biodiversitat podrà garantir el manteniment d'un ecosistema únic al món i la pervivència d'una espècie singular que fins al segle XVII encara poblava els boscos europeus.

Tot sembla indicar que el problema de fons del debat sobre festes populars amb abusos d'animals

és la confrontació entre dues posicions ètiques que es deriven de cosmovisions diferents. El coneixement que avui tenim sobre el lloc de l'ésser humà en el concert de la natura resulta difícilment compatible amb una de les idees més profundament arrelades en la cultura occidental: la idea d'una barrera infranquejable, una diferència radical entre els animals no humans i els humans. Més d'un segle després de Darwin, la filosofia moral i jurídica acaba reconeixent que l'anomenat «esplèndid aïllament» de l'ésser humà en el cosmos no té el més mínim fonament biològic¹⁰ i que tampoc no existeix el que la filosofia, amb paraules de Julián Marías, ha designat com a «abisme ontològic» entre els humans i la resta d'espècies vives del planeta.¹¹ A hores d'ara sabem, gràcies a les ciències de la natura, que els animals són éssers capaços de sentir i de sofrir, i que els mamífers, amb què compartim moltes característiques, tenen un sistema nerviós del mateix tipus que el nostre. Sobre la base d'aquests coneixements, la nova llei de protecció dels animals, recentment aprovada pel Parlament de Catalunya, defineix els animals com a «éssers vivents dotats de sensibilitat física i psíquica, i també de moviment voluntari, els quals

han de rebre el tracte que, atenent-ne bàsicament les necessitats etològiques, en procuri el benestar.»¹² És d'esperar que aquest reconeixement sigui el primer pas envers un nou marc legal capaç de protegir els animals dels abusos que, desgraciadament, es continuen cometent en nom de la cultura.

En la intensa discussió sobre el lloc dels animals en la moral i el dret que ha tingut lloc en els països industrialitzats al llarg de les últimes dues dècades, els defensors d'un antropocentrisme a ultrança han intentat desvirtuar el debat evocant la quimera d'una pretesa equiparació entre homes i animals. Ara bé, com remarca José Ferrater Mora:

Sostenir que els animals tenen drets no equival a mantenir que hi ha igualtat entre els animals i els éssers humans. Cadascuna de les espècies té característiques pròpies, i a cadascuna li corresponen certs drets. Això no obstant, es tracta de saber si no hi ha drets bàsics comuns als éssers humans i com a mínim a certes espècies d'animals —mamífers i ocells— i si aquests drets no estan fundats, en últim terme, en una espècie d'igualtat que podria dir-se «igualtat vivent».¹³

En una societat conscient que els animals no són mers autòmats insensibles (en la pitjor tradició cartesiana) i que l'home té certes obligacions morals envers ells, hauria de ser possible arribar a un ampli consens sobre l'abstenció de fer-los patir innecessàriament. Els dos factors principals que continuen impeding aquest consens són, d'una banda, els encara existents dèficits en la sensibilització de la població i, de l'altra, la resistència dels qui continuen creient que l'home té dret a instrumentalitzar els animals per a la seva diversió.

L'alternativa a l'antropocentrisme només preocupat per la pròpia espècie és la posició ètica que amplia el cercle de responsabilitats fins a incloure tots els éssers vivents i que es coneix com a «biocentrisme». Per a Albert Schweitzer (1875-1965, premi Nobel de la Pau 1954), un dels representants més il·lustres d'aquest corrent de pensament, «un ésser humà no és realment ètic sinó quan obeeix al deure imperios de prestar auxili a tota vida que tingui necessitat de la seva ajuda. No es pregunta en quina mesura una vida mereix simpatia pels seus valors intrínsecs, ni fins a quin punt és capaç de sen-

tir.»¹⁴ De fet, com diu Raimon Panikkar: «La tasca de la filosofia és conèixer, estimar i guarir, tot alhora. [...] No és pas aliè a la naturalesa de la filosofia actuar amb seny, estimar amb discerniment i percebre amb desinterès. No es tracta pas d'una acció orba, una afecció egoïsta o una visió interessada».¹⁵

En el moment en què gran part de la població ja no se sent identificada amb un tipus de diversió vigent en el passat, es manifesta un canvi de mentalitat i de la concepció del lligam de l'home amb el seu entorn. Ara bé, la legislació civil ha tardat fins a finals del segle XX a contemplar regulacions que es corresponen amb la nova sensibilitat sobre la natura que el darwinisme ja havia establert a mitjans del segle XIX. Les primeres lleis de protecció animal encara no contemplaven els animals com a éssers dignes de ser protegits per ells mateixos, sinó que el que es prohibia era el maltractament d'animals domèstics, principalment per la por als efectes nocius que es podrien derivar d'aquest comportament per a la comunitat.¹⁶

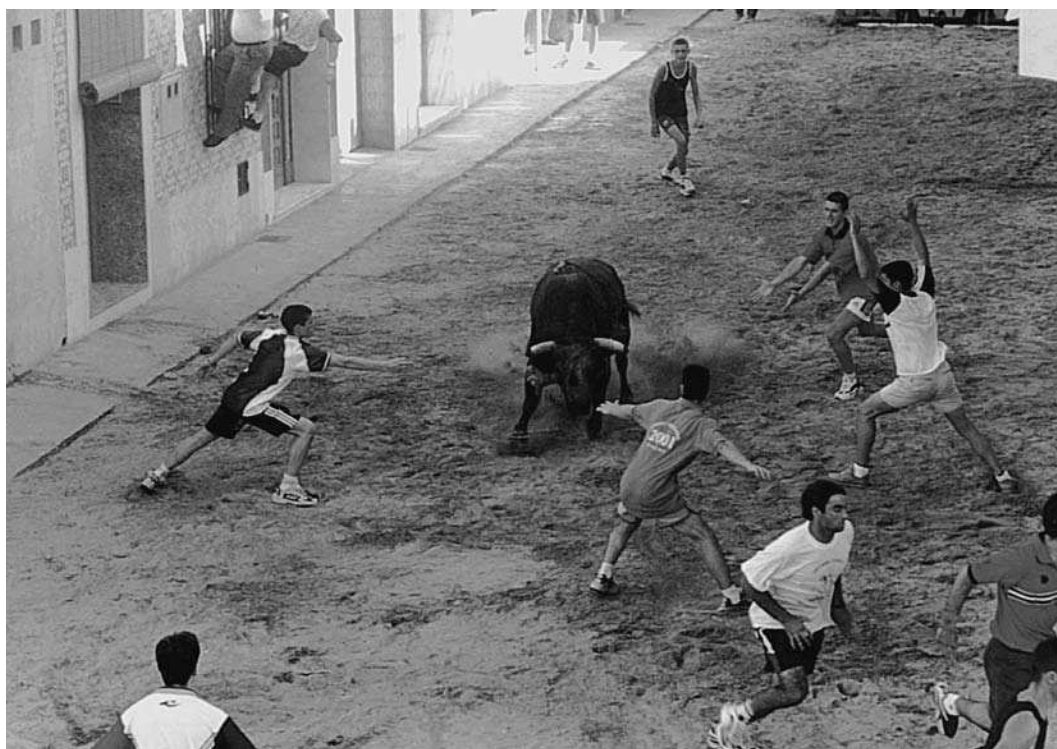
Segons el jurista i filòsof anglès Jeremy Bentham (1748-1832), un dels primers a reflexionar sobre els

drets dels animals, el que compta a l'hora de dotar un individu de drets no és la capacitat de raonar o de parlar, sinó la de sofrir.¹⁷ Evidentment, els animals no es poden defensar per ells mateixos dintre de l'ordre jurídic humà. És generalment acceptat, però, que el que caracteritza un dret no és que el titular pugui reclamar-lo, sinó que algun subjecte jurídic amb capacitat d'obrar pugui reclamar-lo en benefici del titular.¹⁸ El fet que el Col·legi d'Advocats de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona acaben d'organitzar, el passat mes de febrer, el primer Congrés sobre els Drets dels Animals demostra la vigència d'un debat que és encara pràcticament inèdit a l'Estat espanyol.

Si bé l'actual marc legal continua donant cobertura a espectacles amb maltractaments d'animals, iniciatives com la recent moció del ple de l'Ajuntament de Barcelona declarant la ciutat «contrària a la pràctica de les curses de braus» són signes d'esperança que il·lustren la tendència a superar l'arrogant antropocentrisme del passat i a adoptar una actitud cada vegada més sàvia, més respectuosa i més realista envers el món que ens envolta.

AURELI CASTELLÓ

*Bous al carrer
a Massalfassar
(l'Horta).*

Finalment, val a dir que eradicar els abusos d'animals en les celebracions populars no significa en absolut haver de renunciar a l'alegria de la festa, a la joia de la participació col·lectiva i a les arrels autèntiques de la cultura autòctona. L'alternativa als animals maltractats, documentada en territori català des de l'edat mitjana i recuperada amb l'adveniment del règim democràtic, és el variadíssim bestiar festiu, que no tan sols compta amb exemplars d'antiga estirp, com la cucafera de Tortosa, la mula guita de Berga o el drac de Vilafranca del Penedès, sinó que també inclou figures de nova factura, com el drac de dos caps de Castelldefels o la pàjara de Terrassa.¹⁹

En èpoques passades, una de les diversions populars arreu d'Europa era l'espectacle sanguinari d'atiar un o més gossos contra un ós encadenat. Des del 1890, aquesta pràctica està prohibida arreu del món i només es continua perpetuant en la clandestinitat d'algunes zones remotes del Pakistan, fet denunciat per la World Society for the Protection of Animals (WSPA). Es fa palès, doncs, que per poder acabar d'una vegada per sempre amb els abusos d'animals a les festes populars cal apostar per una nova cosmovisió que deixi enrera el malson antropocèntric i que sigui capaç de reconciliar l'home amb la resta de la creació.

NOTES

1. JANER MANILA, Gabriel. *Cultura popular: ecologia del llenguatge*. Barcelona: Edicions CEAC, 1982, p. 19.
2. Gràcies a una denúncia administrativa presentada arran d'aquests fets per l'Asociación Nacional para la Protección y el Bienestar de los Animales (ANPBA), l'Ajuntament de l'Ampolla ha estat sancionat per una greu infracció de la llei de protecció dels animals (*El Punt*, edició Camp de Tarragona, 03.01.2004). El precedent legal data del 2000, quan, per iniciativa de la mateixa associació, les autoritats de Castella-Lleó van sancionar l'Ajuntament de

Manganeses de la Polvorosa (Zamora) pel costum de tirar una cabra des del campanar de la població amb motiu de la festa de Sant Vicenç màrtir. (Cf. ANPBA, «Cabra lanzada al vacío», [en línia], www.bienestar-animal.org/logros.htm, [Consulta: 23.03.2004].)

3. En una enquesta efectuada a Catalunya l'any 2002 per l'empresa Demoscopia per encàrrec de l'Asociación Defensa Derechos Animal (ADDA) i la World Society for the Protection of Animals (WSPA), un 96,2% dels enquestats opinava que la tortura d'animals com a diversió s'hauria de suprimir, un 89,2% considerava la crueltat en els espectacles públics perjudicial per a l'educació dels nens, un 81,9% no havia assistit mai a cap correbau i el 75,9% no havia anat mai a cap corrida de toros. (Cf. ADDA, www.addaong.org/encuesta.htm, [Consulta: 23.03.2004].)

4. En aquest sentit, Fernando Savater s'atreveix a sentenciar: «Nadie conoce mejor que el aficionado la diferencia que hay entre maltratar a un toro o lidiarlo como es debido». («Las cornadas de Europa», *El País*, 22.12.1991, citat per MOSTERÍN, Jesús; RIECHMANN, Jorge. *Animales y ciudadanos. Indagación sobre el lugar de los animales en la moral y el derecho de las sociedades industrializadas*. Madrid: Talasa Ediciones, 1995, p. 292.)

5. Així, per exemple, segons Luis DíAZ-AMBRONA, el «toro brau és el rei de la festa que es considera, es tracta i s'honra amb la màxima dignitat». («Vacas mansas», a MUÑOZ, Santiago et al. *Los animales y el derecho*. Madrid: Civitas Ediciones, 1999, p. 125-162, cita: p. 138).

6. La delegada de l'Alternativa per l'Alliberament Animal a Castelló denuncia el cinisme d'aquesta designació dient: «Si la tauromàquia és amor als toros, el terrorisme és amor a la societat, si bé cap tipus de terrorisme humà crec que pugui ser sentit tan profundament com el terror que provoquem als animals, perquè ells no poden mantenir l'esperança de l'alliberament. El seu únic alliberament és la mort.» (cf. ANDREU, Maika. «La tortura no és cultura: Barcelona antitaurina 2004». A: *Flordeloto*, [en línia], www.iespana.es/florloto/animales/embolados.htm, [Consulta: 03.02.2004].)

7. En aquesta línia antropocèntrica, hi ha qui gosa afirmar: «Quan el bou irromp a l'arena, comencen per a ell els vint minuts més importants. Vint minuts de lluita –ben pocs, comparats amb els dos milions de minuts al camp, a taula franca– que justifiquen la seva vida.» (GONZÁLEZ, Antoni. *Bous, toros i braus. Una tauromàquia catalana*. Tarragona: El Mèdol, 1996, p. 41) [El subratllat és nostre.]

8. El 1970, després d'una estada a la ramaderia d'Álvaro Domecq, Horst Stern, periodista alemany i destacat defensor de la protecció dels animals, va donar a conèixer

aquesta teoria entre el públic alemany (cf. «Sterns-Stunde: Bemerkungen über das Rind»)

9. Cf. Fundación Altarriba, «Demanda contra las corridas de toros en España, presentada por la Fundación Altarriba Amigos de los Animales a la Corte Internacional de Justicia por los Derechos de los Animales, Bruselas, 24.11.2003», [en línia] www.altarriba.org, [Consulta: 23.03.2004].

10. RIECHMANN, Jorge. «Animales humanos y no humanos en un contexto evolutivo». A: MOSTERÍN/RIECHMANN, *op. cit.*, p. 19.

11. MARÍAS, Julián. *Antropología metafísica*. Madrid: Alianza, 1983, p. 55, citat per MUÑOZ, *op. cit.*, p. 68.

12. Parlament de Catalunya, Llei 22/2003 (Article 2, Punt 2), 4 de juliol de 2003, DOGC núm. 3926, 16 de juliol de 2003.

13. FERRATER MORA, José. *Diccionario de Filosofía*, vol. I. Madrid: Alianza Editorial, 1984, vid. «Derecho de los animales».

14. Albert SCHWEITZER, citat per RIECHMANN, Jorge. «Razones para incluir a los animales en la comunidad moral». A: MOSTERÍN; RIECHMANN, *op. cit.*, p. 115-150, cita: p. 142.

15. PANIKKAR, Raimon. «Novenari de prioritats». A: CENTRE UNESCO DE CATALUNYA. *Catalònia Kultur*, núm. 8, 1995, pp. 5-11, cita: p. 6.

16. Cf. MAEHLE, Andreas-Holger. «Cruelty and kindness to the 'brute creation'. Stability and change in the ethics of the man-animal relationship, 1600-1850». A: MANNING, Aubrey; SERPELL, James (eds.) *Animals and human society. Changing perspectives*. London/New York: Routledge, 1994, p. 81-105, i PELOSSE, Valentin. «Imaginaire social et protection de l'animal. Des amis des bêtes de l'an X [1802] au législateur de 1850». A: *L'Homme. Revue française d'anthropologie*, 1981, XXI (4), p. 5-33; 1982, XXII (1), p. 33-51.

17. MAEHLE, *op. cit.*, p. 93.

18. RIECHMANN, Jorge. «La complejidad de persona». A: MOSTERÍN; RIECHMANN, *op. cit.*, p. 173-221, cita: p. 214.

19. MOYA, Bienve. «Les bèsties de la Festa. Figures per saltar i ballar». A: MOYA, Bienve. *La festa a Catalunya. Àlbum de cultura popular i tradicional*. Barcelona: Galàxia Gutenberg/Cercle de Lectors, 1998, p. 88-99.